EELK UI 80: OMA JA AINUS KOGU MAAILMAS

Kuidas küll kõnelevad algus ja algusajad?

Kui 14. mail 1946 tehti protokolliline otsus Usuteaduse instituudi rajamiseks, siis septembris ja oktoobris saadi astuda esimesed õppetöö alased sammud, mis tähistasid päris õppetöö algust. Nüüd on sellest möödunud 80 aastat, ent algushetkedest omal ajal osa saanud inimesi meie keskel enam ei ole. Protokollilised dokumendid kõnelevad alati poolikult, sest tekstid ise ei mõtle ega tunneta ning kõike ei panda kunagi kirja. Päris algusaegade kõnet meie enam ei kuule. Me saame kuulda järgnevatel aastakümnetel õppinute käest, kes on veel meie keskel.

Usuteaduse Instituudi sündimine toimus nii jooksvate vajaduste tajumisest kui ka kaugele vaatavast pilgust mitmete inimese loomingulise tarkuse ja pühendumuse toel.

Alustada tuli kohe, et mitte kaotada aega ning ka oludest tingitud väikeste sammudega edasi jõuda. Väike samm kohe on kindlam kui suure sammu jaoks sobiva aja ootamine, mida ei pruugi tulla. Mis on olemas, see ongi olemas. Ja nõnda iga aastaga natuke.

Evald Saag, Jaan Kiivit seenior ja teised, kes leidsid, et ehkki sõda on läbi, vajab kirik püsivat akadeemilist enesekorraldust ja õppetööd. Enamiku alustajate pildid on instituudi teise korruse professorite ruumi seintel. See on lausa meie professorite salong. Kogu aeg jooksis asutajatega kaasas ka üks kaugem mõte, et õppimise ja õpetamise esmaste sammude sissetöötamise ja baasi tugevnemise järel püüda edendada ka teadustööd. Selleks, et oleks tagatud iseseisva akadeemilise töö jätkuvus Eestis ka pikemas perspektiivis.

Mis on perspektiiv? Ladina *per spicere* tähendab millestki läbi vaatamist. Perspektiiv kätkeb endas oleviku ja hetke oludest kaugemale nägemist. Ühelt poolt kaugemale ja edasi vaatamist, asjadest ja oludest läbi vaatamist. Võimaluse korral asjade taha vaatamist. Aga teisalt võib persepektiiv sisaldada ka asjade tagantpoolt tagasi vaatlemist, justkui kaugusest uuesti möödaniku kaemist. Koos küsimusega, kuidas võiksid täna tehtavad teod tagantpoolt tagasi vaadates välja näha? Midagi niisugust, mida meiegi nüüd teeme ja püüame kujutada, kuidas oleksid Saag, Kiivit ja teised võinud tagasi vaadata nendele aegadele ja sammudele, mille püsivat tähendust meie nüüd tagantjärgi tarkadena hindame. Nüüd siis juba 80 aasta tagant!

Ka täna vajab instituudis töötamine ja selle juhtimine niisugust tuleviku nägemist, mis ei sünni mitte minevikku unustades, vaid mis näeb tulevikus mineviku parimate palade vormilt uuendatud kordumist ja uue jõuga esile tulemist. Nii nagu me tagantjärgi püüame näha ja mõista tsüklilist õndsuslugu esmalt Vana Testamendi esituses ja selle jätkumine Naatsareti Jeesuses, kõigi rahvaste Messias.

Päris oma õppeasutus

Oma usuteaduslik kõrgkool tähendab väikese rahva väikese kiriku tööd usuteaduse kõikidel aladel. See tähendab usulise teadusliku mõtlemise pädevust, pidevust ja otsustusvõime iseseisvust võimalikult suurtes piirides. Iseseisvus tähendab väärikust ja annab julgust mitte kõike teiste järgi teha ja kelletahes naabri poole silmi punnitada. Iseseivus tähendab teadlikku õppimist sealt, kus arukust leidub ning see ei tähenda suuremate naabrite vigade järele tegemist. Olgu siis jäljendamise põhjuseks teeseldud osadusvajadus või lihtsalt laiskus.

Eesti riik ja rahvas vajavad esmalt uut usulist, kultuurilist ning demograafilist uussündi ja julgeolekut. Muu vajalik nagu toidu, energia ja jõustruktuuride julgeolek tulevad nende järel. Olulisi väärtusi ei saa kopeerida ning julgeoleku varusid ei saa hoida mere taga ega turult "sisse osta". Need peavad endal olema ja kogu aeg uuenemea. J.W. Goethe sõnade kohaselt *vaid see on väärt nii vabadust kui elu, kes pidevalt neid kätte võitma peab*. Omaenda usuteaduslik õppeasutus tähendab mingil tasemel vaimse varustuskindluse varu ning akadeemilist ja kirikupoliitilist selgroogu. See moodustab ka suure osa vaja minevast väärikusest.

Läbivad põhimõtted ja eesmärgid innustavad ka täna

Oleme need saanud pärandina. Ammu enne kui algasid igasugused välishindamised. Mitmete põhimõtete keskmes on akadeemiline kvaliteet ja isikukasvatus ehk isiku kujunemine. Iseloomu, kohusetunde, ustavuse vormumine. Teadlik ristiinimeseks kasvamine, Pille Valgu humoorikaid sõnu meenutades "elusa ristiinimese etendamine". Isikukasvatuses näen ma kolme T tähte korraga. Kolm kokku võetavat elementi on nagu tabureti kolm jalga, mis lasevad taburetil seista ka ebaühtlasel pinnal. Need on Teadmised, Tahe ja Tegu. Kui üks neist puudub, on tulemus poolik. Ei ole seisvat taburetti, on vaid tuge vajav kahemõõtmeline tasapind.

Akadeemilise vundamendi rajamine on suurem töö kui arvatakse. Esimesel kursusel ei saa kohe püüda "huvitavate ja kõrgete teooriate" juurde minna. Üldine hariduslik ja humanitaarne ettevalmistus on kesisem kui oli varem. Mõne aasta eest muretses ka üks Saksa ülikooli Usuteaduse professor, et nüüdses õppesüsteemis jäävad alusteadmised aina nigelamaks. *Grundwissen* ehk põhiteadmised on auklikud ja sellest tulenevad paljud hilisemad hädad nii teoloogilistes arutlustes kui langetatavates otsustes, praktikast rääkimata.

Evald Saag esindas niisugust kaadrivaadet, kus reserv oleks alati olemas. Mida ta sellega mõtles? Saagiga rääkides jäi meelde, et on vaja usinalt õppivaid üle ametimiinimumi koolitatud vaimulikke, kellele pädevus ise on väärtus, mida diplom pärast kinnitab. Inimesi, kes hetkel ei pruugi küll instituudis õpetada, aga kes on olemas ja keda saab kutsuda kui on vajadus. Mõnda ongi läinud vaja nagu Esra Rahula ja Peep Audova. Esra Rahula koostas aastakümnete eest palju kasutatud eksegeetilised materjalid jutluste aluseks. Peep Audova õpetas instituudis üheksakümnendatel aastatel. Teiste puhul ei tekkinud otsest vajadust nagu näiteks vanu keeli hästi tundnud Harald Tammur, aga kindlusetunnet lisab tõsiasi, et nad on reservina olemas. Saagil oli õigus. Ka praegu on püsiv vajadus anda võimalus õppida MA tasemel üle lõpetamise miinimumi ja ma pean tähtsaks selleks innustada.

Teooria ja praktika

Teooria tuleneb kreeka keelest ja tähendab vaadet millelegi. Praktika on aga tegu. *Prakseis apostolorum* on apostlite tegude üleskirjutus Luuka poolt. Teooria koos praktikaga on pädeva vaate või arusaama asjakohane ellu viimine. Mida siis EELK UI on andnud? Diakoneid, enamik pastoreid ja praoste, kaplaneid, noortejuhte, asjatundjaid eri aladele. Ja muidugi kõik piiskopid alates Kuna Pajulast. Aga ka suure hulga maa soola väljaspoole kiriku ameteid. Need on meie ühiskonda rikastavad ja tervendavad haritud ristiinimesed, keda sellisena näha ei saa. Aga nad on oma mõjuga rahva hulgas olemas. Küllap saavad nad aidata ka ära hoida kusagil muidu langetatavaid rumalaid otsuseid, milliste eelnõud on kusagil peidus ei pruugi üldse välja paista.

Instituudi edasi kestmine ja selle tagamine on üks imetabane tervik. See tähendab alalhoidlikku teoloogiat ja realistlikku rahalist eelarvestust. See on läbipaistev töödistsipliin koos meeskonnatöö parimate võtetega. Need asjad kannavad läbi kitsaste aegade. Kui aga ajad paranevad, aitavad need põhimõtted luua puhvrit ja reserve laienemiseks. Tuleb püüda töötada nii, et peale tänase tarbe oleks seemnevili kogu aeg olemas. Nimelt just seemnevili, mida ei viida veskile.

Muistsete tarkade toel

Evald Saag ütles, et ärge proovige kasutada häid pastoreid õppejõududena kui nad on sellel alal kuidagi keskmised. Las teenivad kogudusi. Ja ärge kulutage häid õppejõude väikeste koguduste teenimise peal, nemad peavad saama teha oma tööd järelkasvu kasvatades.

Ja ta ütles veel, paljude heade ütluste seas, et ärge makske kõrgendatud palka neile, kes kogu aeg midagi algatada püüavad ja sehkendavad, ent nende asjad ei jõua lõpule ja sumbuvad kuhugi. Makske neile, kes on asjatundjad. Niisugused, keda ka teised näevad ja kellelt õppides üldine kasu kasvab.

Kokkuvõtlik soov instituudi tööks

Tõsine vajadus on instituudi seesuguse kriisikindluse jätkamise järele, mis tagab pidevat väikeste sammudega edasi liikumist. Seesugust, mida me oleme 80 aasta jooksul kogenud ja läbi elanud. Nii nagu vajame ka rahvuslikku kriisikindlust selle aluseks olevat komponentidega vaimsuse, demograafia, maaelu, hariduse vallas. Neid asju võib aidata tagada meie inimeste iseloomu kindlus. Need on niisugused asjad, mis on kujunenud Ida-Euroopa leivanumbriteks ja aitavad õpitud uusabitusest üle saada. Need on omadused, mida saab olemaolu korral ka “vanale läänele” õpetada.

Instituudi jätkuvus seisneb esmaselt inimestes ja nendega kaasas kõndivates teadmistes, oskustes ja hoiakutes. Siis teiseselt õppekirjanduses ja teaduskirjanduses. Ning kolmandas reas on hoone ja ka muu inventar.

On heameel tõdeda, et ka tänane ja homne töö instituudis toimub kaugele vaatava tarbe tunnetamise alusel. Selle teadmisega, et Eesti haridusilmas oleks rohkem omailma väärtustamist,

sügavkünni vajaduse tunnetust, asjade, mõistete, protsesside ja protsesside põhjuste tundjaid. Südamega ristiinimesi ja Eesti patrioote. Ja vaja on ka suuremat koordineeritust ja koostööd EELK teiste töövaldkondadega nagu Misjonikeskus, LNY, teised toimekeskused ning kiriklikud koolid.

Randar Tasmuth. Kõne 14.10.2026